

A 70 éves Péter László köszöntése

RUSZOLY JÓZSEF

Péter László és a Tiszatáj

A *Tiszatáj* nemsokára ötvenedik évfolyamába lép, s jó okunk van föltételezésére, hogy 1997 márciusában megérve ötvenedik születése napját, a magyar irodalom legrégibb folyóirataként még további termékeny évtizedeknek nézhet elébe. Ám ez már a jövőmondás műfajába tartoznék, amelyre kár lenne a szót vesztegetni. Inkább tekintsünk visszafelé! Ez a közel ötven esztendő *Tiszatáj*, ha egyik fordulatról a másikra keveset-többet meg is őrzött előző mivoltából, ma alig emlékeztet induláskori önmagára.

I.

Az alapítás körülményeit közel negyedszázada a kezdeményezők egyike, az első évfolyam rejtve maradt szerkesztője is megírta a 20. évfordulót dokumentumokkal is ünneplő lapszámban megjelent *Az indulás* c. cikkében (1967:3., SZÖ).

Péter László, aki 1996. január 21-én lesz hetven éves, több mint fél évszázada kiemelkedő, kedvező időszakokban alakító egyénisége Szeged szellemi közéletének. Mint valahol írja, minden sorával a Várost szolgálta; természetesen akkor is, ha írása nem vagy nem elsősorban szegedi érdekű volt. Életműve betetőződése az *Új magyar irodalmi lexikon* (1994), amelyet a kritikusok egy része kicsinyes méricskéléssel fogadott, s amely a jövőben bizton megtermi gyümölcseit kiadónak, szerkesztőknek és munkatársaknak egyaránt, ha vannak is szegedi (somogyi-könyvtári s leginkább péterlászlói) vonásai, több annál, hogy csupán lokális szempontokból ítéljük meg. A magyar irodalom, a magyar könyvkiadás s talán a magyar művelődéstörténet olyan teljesítménye, melynek a műfaj legjobbjai között van (lesz) a helye.

Másodéves bölcsészként 1945 tavaszán lépett be Szeged szellemi életébe, amikor társaival együtt megfogalmazta és a Madisz hetilapjában közzétette azt a *Kiáltványt* (*Utunk*, 1945. máj. 3.), amely az egyetemi élet demokratikus megújítását, benne a „névteleenné” vált univerzitásnak József Attiláról való elnevezését igényelte. Hat társa egyetemi diákszervezetek képviselőjében, ő viszont csak a maga nevében jegyezte e fiatalos alapokmányt; utolsóként így: *Péter László*. A mai *Tiszatáj* is ebből a fölszabadult világból nőtt ki; a fényes szellők duzzasztották induló hajójának vitorláit. Amint említett írásában írja, alig egy esztendő múltán tervezték a *Délvidéki Szemle* folytatását is *Alföldi Szemleként*. Mint a Szegedi Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szabad Szervezetének elnöke *Egy folyóirat terve* (1946. április 10.) címmel beadvánnyal fordult Purjesz Béla rektorhoz, ám a „maradi szellemű egyetemi tanács nem fogadta el a tervezetet: néhány professzor – *nomina sunt odiosa* – nem akart »közösködni« az ifjúsággal”. A tanács csupán diáklapra vélte érdemesíthetőnek a tettekre szülő ifjúságot, magának tartván fönn egy tudományos folyóirat indításának jogát és lehetőségét. Péter László szerkesztésében meg is jelent az egyetlen számot megért *Egyetemi Élet* (1946. szeptember) – az

ugyancsak sok színváltozást megért *Szegedi Egyetem* távoli elődje –, melynek folytatása talán azért sem lett, mert a szerkesztő(k) mégis csak egy társadalomtudományi folyóiratban gondolkodtak.

E folyóirat: a *Tiszatáj* 1947. március 8-án jelenhetett meg, kezdeményezője a Kálmány Lajos Kör, pártfogója Seres József, a város szabadművelődésének egyik munkatársa, aki egyébként ugyancsak népi indíttatású volt. Első jegyzett szerkesztője, a város szabadművelődési felügyelője: Madácsy László lett. A lap szerkesztőbizottságában az akkori Szeged jeles férfiai – köztük Bibó István, a jogi kar 1946. augusztus 26-án ki-nevezett professzora – foglaltak helyet, Péter László nevét viszont hiába keresnénk a lapon. Nem holmi álszerénységből – az a mindenkori munkája eredményeire egyes szám első személyben joggal büszke alkotóra már akkor sem volt jellemző –, hanem mert éppen tanári vizsgája előtt állt.

„Nevem – emlékezett rá 1967-ben – nem került az első számra, hiába unszolt még a nyomdában is, a szám készülte közben velünk együtt ott bábáskodó Madácsy László, nem hagytam. No, nem szerénységből, hanem mert tanári szakvizsga előtt álltam, s nem akartam magam ellen kihívni kedves professzorom, Marót Károly figyelmét. Hátha valamicske elnézésre is szükség lesz a latin vizsgák során, s akkor súlyosbító körülménynek számíthat, ha netán az ifjú tanárjelölt, a beképzelt »szerkesztő« némi hiányokról tesz tanúbizonyságot a klasszikus auktorok ismeretében...”

S noha neve a következő számokra sem került föl, semmi okunk sincs kételkedni benne, hogy az első, 1947. évi évfolyam mind az öt számának szerkesztésében az ő szel-leme és keze munkája is ott rejlik. (L. Apró Ferenc: *Péter László munkássága. Bibliográ-fia*. Szeged, 1986. 237. 2397. tétel.)

Az első két évfolyamban a lap és az ő szellemi irányultságát egyaránt jellemzően többek között a *Magyarosan*, *Sorsunk*, *Puszták Népe*, *Vigilia* folyóiratokat, valamint Balassa Iván, Ortutay Gyula, Veres Péter és Karácsony Sándor könyveit szemlélte. Emellett két jelentősebb írása is olvasható volt: *A Kálmány Lajos Kör* (1947:1.), amely a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát elődjének valló, 1946 őszén született hallgatói csoportosulás célkitűzéseit vázolja, egyebek mellett a magyarságtudomány részét képező „alföldi néptudomány” művelését emelte ki, az akkor még létező, ugyancsak az egyetemhez kapcsolódó Alföldi Tudományos Intézet keretében, valamint kötelességüknek tekintette a névadó emlékének ápolását, kézírathagyatékának közzétételét. Kedves professzora, Marót Károly Etnographia-beli tanulmányát (*Mi a „népköltészet”?*) mintegy továbbgondolva írta meg *Mi a „népkultúra”?* (*A néprajz és a társadalomtu-domány összefüggéséhez*) c. tanulmányát (1947:5–6.), melynek mondanivalóját legrövideb-ben egyik részcíme jellemezhet: *A népkultúra: parasztkultúra*, amint azt Ortutay és Er-dei írásaival is bizonyította. E témához – hacsak recenziók formájában is – e lap hasáb-jain többször visszatért. Amint egy kicsit enyhült az „ötvenes évek” zordsága, ő mind-járt *A népköltészet időszerei kérdéseit* taglalta (1956:1.), a folklórt és az irodalmat össze-mosó „szovjet folklorisztikai vitából” kiindulva, ám a *történeti népköltéssel* való fog-lalkozás jegyében.

II.

A népi mozgalom hatása alatt induló, népryelvkutató Péter Lászlót a sorsát be-folyásoló tényezők, különösen múzeumigazgatói megbízatásai (Karcag, Makó) az öt-venes évek elején az irodalomtörténeti forráskutatásra indították. Szegedre való vissza-kerülése után is – máig – megmaradt emellett. József Attila indulásával és Juhász Gyula

műveinek kritikai kiadásával ekkor kezdett foglalkozni. *József Attila Szegeden* (1955) c. tanulmánya mindjárt meghozta számára első, kellemetlen helyi vitát is. A kezdő irodalomtörténész inkább forrásközleményeiből juttatott az egyébként gyengécske *Tiszatáj* számaiba (így pl.: *A makói múzeum József Attila-kéziratai*. 1952:2.; *Juhász Gyula elfelejtett makói verseiből*. 1953:4.; *Adatok József Attila életéhez, költészetéhez*. 1954:3.).

Az akkor kéthavonként megjelenő *Tiszatáj* 1956. októberi számát már szerkesztőbizottsági tagként jegyezte. A lapnak ez az egyetlen száma, amely az egykori indító szerkesztőt a szerkesztés részeseként is föltünteti. Megkésve búcsúztatta benne a szegedi irodalmi kismesterek legutoljára maradt, egykoron Bob írói néven jelentős, levéltáros publicistáját (*Sz. Szigethy Vilmos. 1877–1956.*, 1956:5.). (Későbbi nekrológjai a lapban: *Sík Sándor emlékezete*, 1963:11.; *Búcsú Sőtér Istvántól*, 1988:11.)

A Juhász Gyula-munkaközösségben tevékenykedő kutató munkája során a Város múltjával, különösképpen az akkor még közelmúltnak számító 1918/19-i forradalmas időszakával is kapcsolatba került; a még élő szereplők egyikével-másikkal találkozhatott is. Ő is – miként mások – kritikus szemmel olvasta az egyetem ifjú történéseinek, Gaál Endrének könyvét (*A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért*, 1956), mely körül – részvételével – éppen a kritikus októberi hetekben heves kritikai csata bontakozott ki. A szerző utóbb éppen e folyóirat hasábjain vágott vissza (*A Tanácsköztársaság szegedi eseményei és a revizionisták*. 1959:2., 3.). Cikkében talán nem is az volt a lényeg, hogy bizonyos eseményeket vagy egykori szereplőket – pl. a polgári demokrata Dettre Jánost – hogyan minősítette, vagy milyen egyoldalsággal értékeltelte továbbra is forrásait. Sokkal inkább a *revizionisták* megbélyegző címe, amely az általa csupán Márta Mihály írói álnevén említett Péter Lászlóra is vonatkozott. Rá, aki nem sokkal ezelőtt szabadult börtönéből, akinek ezért egzisztenciája is fölöttébb bizonytalan volt. Magam, aki a *Szeged története* 3. kötetében Gaál Endrének is munkatársa voltam, s szakmai, különösen forráskiadói tevékenységét, ha a megillető bírálattal is, becsülöm, sajnálom ennek az innen eredő elmérgesedett viszonynak a fönmaradását, amely egyébként nem gátolta Péter Lászlót abban, hogy mint a *Szeged története* monográfia-vállalkozás indító sorozatszerkesztője ne őt kérje föl az 1849–1919 közötti kor kötetének szerkesztésére.

III.

A hetvenes-nyolcvanas években hervadhatatlan érdemeket szerzett folyóiratnak az Ilia Mihály szerkesztése előtti jó másfél évtizede mintha az idők jótékony homályába veszne. Pedig akárhogy is ítélje meg valaki az újságformátumú (1957–1964), majd utóbb folyóirat alakú szegedi folyóirat kezdeti (1965–1972) teljesítményének egészét, pusztá léte, nemkülönben számos közleménye ma is méltányolható. Nekünk, érettségi előtt álló debreceni gimnazistáknak magyartanárnőnk irányította rá figyelmünket, hogy bezzeg Szegeden, ott már ismét van folyóirat... Ha nagy kihagyásokkal is, Péter László 1958 májusa óta jelen volt, s egyre inkább ismét otthon érezte magát a lap hasábjain, melynek rovatvezetői között a hatvanas évek elejétől Ilia Mihály és Kovács Sándor Iván is ott szorgoskodott. Hogy pontosan mikor kerültek ide, sem a lap általuk jegyzett *Húsz év c. összeállításából* (1967:3.), sem a Reguli Ernő összeállította *Tiszatáj 1947–1971 c. bibliográfiából* (1973) nem tudni meg.

József Attila halálának 25. évfordulóján megjelent 1962. decemberi emlékezőes emlékszámban Péter Lászlónak több közleménye is található, köztük az 1922. nyári

versek elemzése, ezzel a konklúzióval: „A zombori ciklus és benne az *Éhség* valóban jelentős mérföldkő József Attila költői és világnézeti fejlődésének útján.” (*A kiszombori versek. József Attila ciklusa.* 1962: 12.)

Ez idő tájt írta és védte meg *Juhász Gyula a forradalmakban* c. kandidátusi értekezését is, amely címénél tágabb témakörrel: a Város teljes 1918/19-beli történetével foglalkozik, szembeállva a dogmatikus történetírás szűkítő értékelésével. Egy részletét – mintegy feleletként az őt is mintegy denunciáló öt évvel korábbi cikkekre – e hasábokon is közzétette (*Móra Ferenc a forradalmakban. Részlet egy nagyobb tanulmányból, az író halálának 30. évfordulója alkalmából.* 1964: 2.,3.). Amikor pedig a Szegeden ismét csak hullámokat verő értekezésé könyvként is megjelent (1965), a lap hasábjain Kiss Ferenc egyértelmű elismeréssel fogadta (*Egy józan monográfia. Péter László: Juhász Gyula a forradalmakban.* 1966:2., utóbb „Fölrepülni rajban...” [1984] c. kötetében). Arra, hogy senki nem lehet próféta saját pátriájában, meg hát a sajnálatosan megcsontosodott szegedi történelmi viszonyokra is vall, hogy a szegedi történetírás – miként a *Szeged története* 3. kötete is mutatja, melynek kéziratából kigyomláztattak a rá való hivatkozások – máig nem vett tudomást róla. (Hajdú Tibor persze – amint recenziómban már akkor említettem [1969:3] – méltányolta *A Magyarországi Tanácsköztársaság* c. alapvető monográfiájában [1969].) Pedig a szellemi élet népi forrásvidékéről induló s a század első felének progresszív mozgalmával foglalkozó szerző arra sem volt rest, hogy kutatói figyelmet fordítson a munkásmozgalom való történéseinek hű föltárára és megőrkítésére is, ám ezt sem vették jó néven az „illetékesek”. (L. pl. *A Kommunisták Magyarországi Pártja szegedi szervezetének első otthonai* c. közleményét [1963:3., 4.]

Historikus témákon kívül akkoriban – miként azóta – Szeged városfejlesztési tervei is foglalkoztatták (*Álom a városról. Szeged általános rendezésének programterve.* 1964:7.; *A városfejlesztés jövője. Nagy-Szeged* 1965: 3.). Három évtizeddel ezelőtti cikkeit olvasva beteljesült és meg nem valósult „álmok” egyaránt szembeötlenek, s vannak nem egészen úgy megvalósult egykori elképzelések is. Szeged és bolygói – egykori környező falvak – önkormányzat nélküli összekapcsolása máig bénítólag hat e település(rész)ek társadalmi életére. Péter László cikke mellett talán még így utólag sem lenne késő megszívlelni Erdei Ferencnek utolsó nagy művében, a *Város és vidékében* (1971) leírt gondolatait.

IV.

A *Tiszatájban* jelentősebb írásai továbbra is inkább évfordulókhoz kapcsolódtak. A nagy magyar zeneszerző halálának huszadik évfordulóján jelent meg *Bartók és Szeged* c. tanulmánya (1965:9.), melyből későbbi *Bartók Szegeden* (1981) c. könyve is kisarjadt. *Ultima verba* címmel elemezte József Attila *Ime, hát megleltem hazámat* c. költeményét (1965:4.). *Antisematikus arcképvázlat Móra Ferencről* c., a szegedi klasszikus születésének 90. évfordulóján megjelent írásában (1969: 7., SZÖ) is benne rejtett későbbi, akadémiai doktori értekezésésként is megvédett monográfiájának vázlatos megfogalmazása (*Móra Ferenc*, 1989). *A falukutató Kálmány Lajos halála 50. évfordulóján* c. írásában (1969:12.) ismét visszatért kedves hőiséhez, kinek életét és munkásságát először 1952-ben írta meg. A hetvenes évek elején is sorjáznak alapos forráskutatásokra épülő, részben dokumentumközlő publikációi: *Dohnányi és Szeged* (1970:3.); *Veres Péter leveleiből* (1970:8., SZÖ); *Moholy-Nagy László pályakezdéséhez* (1971:11., SZÖ); *Nyomozás a Szimák-ügyben.*

Műhelytanulmány Juhász Gyula halálának harmincötödik évfordulójára. (1972:4., SZÖ). Ez utóbbi tanulmánya Szmodits Zoltán szakolcai és dombóvári tanárról, Juhász Gyula *Orbán lelke* c. regényének hősről szól.

A lap Dózsa György emlékének szentelt számában jelent meg *Dózsa és Szeged* c. tanulmánya (1972:6., SZÖ), amelyben a kortárs történetírók (Szerémi György, Veranics Antal) említette, Reizner János *Szeged történetében* is megörökített események, különösen a parasztvezér levágott feje itt való eltemetetésének, mint „a helyi Dózsa-hagyománynak” a vázolója után ennek Juhász Gyula általi költői megörökítésével (*Dózsa feje*, 1919; *Az alsóvárosi temetőben*, 1925) foglalkozik. Mintegy e hagyományra némesedett – történetileg vitatható – eseményhez fűzte egy Dózsa-szoborra való, ezúttal is visszhang nélkül maradt, egyébként először 1914-ben fölvetődött szegedi igényt. E „Dózsa-hagyomány” föllevenítésére a korszak kutatója, Kulcsár Péter elutasítóan reagált (1971: 10.); s ebből nyilvános levélváltás következett (Péter László: *Kiirtandó Dózsa-hagyomány? Levél Kulcsár Péterhez*; Kulcsár Péter: *A szegedi Dózsa-hagyomány legendája. Válasz Kulcsár Péternek*. 1973:2.). Mindketten kitartottak eredeti nézetük mellett. Kulcsár Péter a *Szeged története* első kötetében (1983) is megerősítette álláspontját: Szapolyai azért küldte el Szegedre Dózsa levágott fejét, hogy „a győzelem e jelével” megnyugtassa (?) itteni barátait (1:497-498.).

Még az Ilia Mihály szerkesztette lapban jelent meg életrajzi értékű magnó-„interjúja” az akkor hetven esztendőös nagy szegedi néprajztudóssal (*Beszélgetés Bálint Sándorral*. 1974:9.).

V.

Ezután bő évtizedre elmaradtak írásai a *Tiszatáj*ból. Éppen abban az időszakban hiányzik – s nem csak ő a szegediek közül –, amikor nagy országos, sőt Kárpát-medencei elismertségnek örvendett a folyóirat. Okát vagy okait nem feladatomból kutatni. Tanulsága persze a jövőre is lehet a dolognak. A szegedi értékeknek meg kell férniük az egyetemes magyar irodalom (művelődés) remekei mellett is. S talán nem csupán a szorosan vett irodalomról vagy kultúráról lehet szó.

Péter László könyveit – legalábbis a lap szorosabb érdeklődési körébe tartozókat – ebben az évtizedben is számon tartotta a lap. A recenzensek általában kedvezően fogadták őket. (Grezsa Ferenc: *Szeged irodalmi emlékhelyei* [1974:11.]; Kovács Kristóf András: *Így élt Juhász Gyula* [1982:5.]; Bodri Ferenc: *Kodály Szegeden* [1982:12.]; Bodri Ferenc: *Juhász Gyula-publikációk* [1983:12.], az *Annák, szerelmekről* is; ebből egy részlet korábban a lapban is megjelent [*Hermina*. 1963:4.].)

A mindenütt másutt inkább elismerővel szemben negatív kicsengésű bírálatot kapott viszont Péter László első gyűjteményes kötete, a *Szegedi örökség*, melynek – mint rövidítésének (SZÖ) előfordulásai mutatják – hét magvas írása éppen a *Tiszatáj*-ban jelent meg (Lengyel András, 1983:12.).

Kronologikusan megelőzte ezt az inkább elmarasztalást az a szellemi pengeváltás, amely Lengyel Andrásnak a lap „100 éve született Juhász Gyula” c. összeállításában *Juhász Gyula és Móra Ferenc (Egy különös barátság történetéhez)* címmel közreadott tanulmánya kapcsán történt. E vita a Csongrád Megyei Hírlap (CSMH) hasábjain zajlott. Péter László szerint Lengyel András „kissé túlló a célon”, amikor e kapcsolatban Mórát kedvezőtlenül tünteti föl; filológiai adatokkal is szolgált, majd kijelentette: „azt hiszem, kettejük társadalmi helyzetének különbsége vált meghatározóvá barátságuk titkos fe-